

(18) Jeleni (*cervi*) se tak jmenují podle řeckého slova κέρατα (kerata), to jest podle paroží (*cornua*); řecky se totiž paroží řekne κέρατα (kerata).²⁶ Když tito nepřátelé hadů pocítí, že je zmáhá nemoc, vdechnutím nozder vytáhnou hada z díry, překonají jeho zhoubný jed, snědí ho, a tak se uzdraví.²⁷ Díky nim člověk objevil rostlinu zvanou diptam; když se jí totiž jeleni napasou, odrážejí šípy, které proti nim byly vystřeleny.²⁸ (19) Obdivují pískání písťal. Se vztyčenými ušima slyší zřetelně, se sklopenými neslyší nic.²⁹ Kdykoli se plaví přes velké řeky či přes moře, položí si hlavu na zadek zvfíte, které plave před nimi, a tak plavou jeden za druhým a nepocítují žádnou námahu, kterou by jim jinak jejich váha působila.³⁰

²⁶ Indoev. kořen označující jelena zněl *elen-, srv. řec. ἔλαφος (elafos), čes. „jelen“. V některých jazycích, včetně latiny, však byl nahrazen epitetem s významem „rohový“, „parohatý“ (lat. *cervus* vychází ze stejného kořene jako subst. *cornu*, „roh“), srv. Ernout-Meillet, s. v. *cervus*. Svoji etymologii přejal Isidor od Servia, *In Verg. Aen.* I,184; srv. též Varro, *De lingua Lat.* V,101. V antice byli jeleni považováni za zvfíata plachá, ale také zbabělá a hloupá, zmiňuje se o nich např. Varro, *Res rust.* III,9,14, Columella, *Res rust.* VII,4,6, Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,112 a VIII,50, Aristotelés, *Hist. animal.* 611b, a Solinus, *Collect.* 19,11. V dílech básníků se jelen vyskytuje hojně, srv. např. Vergilius, *Aen.* IV,68, a Ovidius, *Metam.* X,111. V Písmu se jméno jelena objevuje např. v Ž 41,2 jako symbol duše toužící po Bohu nebo v *Dr* 14,4–5, kde je jelen jmenován mezi zvfíaty čistými, které je dovoleno jíst.

(14) Slon (*elephantus*) dostal podle Řeků své jméno kvůli mohutnosti těla, neboť se vzhledem podobá hoře: řecky se totiž hora řekne λόφος. V Indii se mu však podle jeho hlasu říká *barro*, a proto se také zvuku, který vydává, říká *barritus* (troubení) a klům pak *ebur* (slonovina).¹²⁹ Jeho nosu se říká chobot (*proboscida*), protože si jím podává píci do tlamy.¹³⁰ Podobá se hadu a je opevněný hradbou ze slonoviny.¹³¹ (15) Staří Římané slony nazývali „lukánští býci“: býci proto, že větší zvíře nikdy neviděli, lukánští proto, že v Lukánii je Pyrrhus jako první využil v bitvě proti Římanům. Tento živočišný

druh se totiž hodí do války. Peršané a Indové na ně stavěli dřevěné věže a z nich jako z hradeb bojovali oštěpy.¹³² Vynikají inteligencí a velkou pamětí.¹³³ (16) Táhnou v celých stádech, umí zdravit pohybem, bojí se myší, páří se spolu zezadu.¹³⁴ Když však porodí, rozešlou své potomstvo po vodách a po ostrovech kvůli drakům, protože draci jsou jejich nepřátelé a sloni umírají v jejich smyčkách.¹³⁵ Těhotenství trvá dva roky a nerodí víckrát než jednou a nikdy víc než pouze jednoho potomka.¹³⁶ Žijí tři sta let.¹³⁷ Dříve se sloni rodili pouze v Africe a v Indii, nyní se rodí už jen v Indii.

¹²⁹ Lat. *elephantus*, resp. *elephas* nebo *elephans*, gen. *elephantis*, je přejato z řec. ἔλεφος (elefás), „slon“; srv. Ernout-Meillet, s. v. *elephantus*. Isidorova etymologie založená na sloní velikosti a jejím připodobnění k řec. λόφος, „kopec“, není správná. Výraz *barrus* je označením pro slona, které se rozšířilo pravděpodobně při hrách, spolu s indickými slony. Od něj je pak odvozeno i slovo *barritus*, „troubení“; srv. Ernout-Meillet, s. v. *barrus*. Isidor přejímá svoji etymologii od Servia, *In Verg. Aen.* I,592; srv. André, pozn. 135. Další Isidorova etymologie, která dává do souvislosti výrazy *barro* a *ebur*, je mylná; srv. též *Etymol.* XVI,5,19. V současné době žijí na celé zeměkouli pouze dva druhy slonů: slon africký (*Loxodonta africana* Blumenbach) a slon indický (*Elephas maximus* L.); srv. *Světlem zvířat I*, str. 381. Sloni, o kterých se zmiňují antičtí autoři, jsou směs slonů afričtí.

¹³⁰ Isidorova etymologie je správná; řec. προβοσκίς (*proboskis*) vychází z řec. výrazu βόσκειν (*boskein*), „živit“, „krmit“; srv. André, pozn. 136.

¹³¹ Isidor zde čerpal z Lucretia, *De rerum nat.* II,540–541; srv. André, pozn. 137.

²⁷ Isidor na tomto místě kombinuje text několika autorů, jednak Servia, *In Verg. Buc.* 7,30: „... jak říká Plinius ve spise *Naturalis historia*, když jeleni pocítí, že na ně doléhá stáří, hledají hady, vytáhnou je z děr a snědí, a tak se zase omladí“, jednak Jeronýma, *Hom. Orig. Cant.* 2,528 (PL 23, 1140A): „Jelen chová nepřátelství k hadům a bojuje s nimi, takže je vdechnutím nozder vytahuje z děr, překoná jejich zhoubný jed a pak si na nich pochutná.“ Podobně Jeroným, *Comm. Ierem.* III,14,5 (PL 24,770C); srv. André, pozn. 27. Zmínku o jelenech zabíjejících hady nalezneme i u Plinia Staršího, *Natur. hist.* VIII,118, a Solina, *Collect.* 19,15. Také v řeckém *Physiologu*, 30, je jelen uveden jako zapřisáhlý nepřítel hada. Když se had ukryje, dokáže ho vytáhnout ven tím, že do děr v zemi, kam had zmizel,

nalije vodu, a pak ho zabije; podobně *Physiologus Latinus, versio B*, 29 Tak i náš Pán hubí hada–dábla nebeskou vodou, a stejně jako had nesnese vodu, tak dábel nesnese svaté slovo.

²⁸ Předlohou zde byl text Solinův, *Collect.* 19,15; srv. André, pozn. 28. Jedná se však o legendu s dlouhou tradicí, srv. Aristotelés, *Hist. animal* 612a, Theofrastos, *Hist. plant.* IX,16,1, Cicero, *De nat. deorum*, II,126 „... na Krétě žijí divoké kozy, které prý, jsou-li zasaženy jedovatými šípky vyhledají bylinu jménem diptam, snědí ji a šípky jim z těla vyklouznou...“ a Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,97: „... zasažení jeleni člověku ukázal rostlinu diptam, po níž se zbaví šípů...“; srv. tamt. XXV,92. Lat. termín *dictamnus* nebo *dictamnium* lze určit jako „diptam krétský pravý“ (*Origanum dictamnus* L.); srv. A. Granata – F. Maspero, *Bestiario medievale* Piemme 1999, str. 124–131; André, pozn. 28.

²⁹ I zde byl předlohou Solinus, *Collect.* 19,11; srv. též Aristotelés, *Hist. animal.* 611b, a Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,114.

³⁰ Srv. Řehoř Veliký, *Moral. Iob*, XXX,36 (CCL 143B,1515–1516): „Když se prý plaví přes řeku, položí si svou těžkou hlavu na záda toho, který plave před ním, a tak se navzájem střídají a nepocítují žádnou únavu.“ Srv. též Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,114, a Solinus, *Collect.* 19,12; srv. André, pozn. 30. Jeleni jsou skutečně dobří plavci, srv. *Světlem zvířat I*, str. 447–457.

¹³² Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,1: „Slon se svými smysly nejvíce podobá člověku, poněvadž rozumí lidské řeči, poslouchá příkazy, dokáže si zapamatovat svou práci, touží po lásce a slávě, a dokonce má vlastnosti, které jsou vzácné i u lidí: poctivost, moudrost, spravedlnost...“ O výjimečné inteligenci slonů se zmiňuje též Solinus, *Collect.* 25,2, Aristotelés, *Hist. animal.* 630b, a Cicero, *De nat. deorum*, I,97 a II,151.

¹³⁴ V antice se tradovalo, že obrovští a nebojácní sloni se bojí skopců, prasat a myší, srv. např. Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,29. O sexuálních zvyklostech slonů srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* X,173.

¹³⁵ Isidor zde vychází z Plinia Staršího, *Natur. hist.* VIII,32–33, Solina, *Collect.* 25,10, a z řecké verze *Physiologu*, 43, kde se píše, že když chce mít slon mladé, vydá se do blízkosti ráje, kde roste strom zvaný mandragora (srv. *Gn* 30,14–24). Samička si vezme ovoce z tohoto stromu jako první, nabídne svému choti (srv. *Gn.* 3), a když pojedí, spojí se spolu. Když přijde její čas, vejde slonice do vody až po prsa, a tak přivede na svět své mláďe, které pak ochraňuje před hadem. Díky této pozdněantické tradici, že totiž slonice rodí ve vodě nebo na ostrovech, se slon stal pro křesťany symbolem křtu.

¹³⁶ Isidor čerpá ze Solina, *Collect.* 25,7: „Jejich gravidita netrvá, jak říkají lidé, deset let, nýbrž – jak říká Aristotelés – pouhé dva roky; nejsou březí víckrát než jednou a mají vždy jen jedno mláďe.“ Srv. André, pozn. 143. Také Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,28, uvádí obdobné informace. Rozmnožovací schopnost slonů je skutečně velmi malá; srv. *Světlem zvířat I*, str. 383.

¹³⁷ Také podle Plinia Staršího, *Natur. hist.* VIII,10, mohou sloni žít dvě stě nebo tři sta let. Ve skutečnosti se sloni dožívají okolo sedmdesáti let; *Světlem zvířat I*, str. 385.

(3) Slovo lev (*leo*) bylo do latiny přejato z řečtiny: řecky se lev řekne λέων (*león*); je to *nomen nothum*, protože je částečně porušené.¹⁰⁷ *Leaena* (Ivice) je zcela řecký název, stejně jako *dracaena*

(dračice). Básníci však říkají Ivici také *lea*.¹⁰⁸ Řecky „lev“ (*leo*) se do latiny překládá jako *rex*, „král“, poněvadž je vládcem všech zvířat.¹⁰⁹ (4) Jsou jich prý tři druhy; malí lvi s kudrnatou hřívou jsou mírumilovní, velcí lvi s rovnou hřívou jsou divocí.¹¹⁰ Jejich rozpořádání se pozná podle výrazu ve tváři a podle ocasu. Jejich statečnost je v srdci a síla v hlavě. Když se octnou v obklíčení lovců, hledí do země, aby je neděsil pohled na lovecké oštěpy. Bojí se hřmotu kol, ještě více však ohně.¹¹¹ (5) Když spí, jejich oči bdí. Když se procházejí, zametají svým ocasem stopy, aby je lovec neobjevil. Mládě po svém narození prý po tři dny a tři noci spí; ale pak se již otcovým burácením a řevem místo, kde mládě leží, tak otřásá, až se probudí.¹¹² (6) K člověku se lev chová následovně: když mu člověk neublíží, nerozzuří se.¹¹³ Jejich shovívavost je zřejmá z četných příkladů: šetří poražené a propouštějí kořist, která je jim vydána napospas.¹¹⁴ Člověka zahubí, jen když mají veliký hlad. Lucretius o nich říká:

„... mláděta lví.“¹¹⁵

Isidor - Etymologiae

¹¹⁰ O dvou druhůch lvů se zmiňují jak Aristotelés, *Hist. animal.* 629, tak i Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,46, ale jen Solinus, *Collect.* 28,13, o něhož se opírá Isidor, hovoří o třech druhůch (Isidor sice po vzoru Solina uvádí tři druhy, ale popisuje pouze dva); srv. André, pozn. 110. Ve skutečnosti je druhů lvů daleko více, nejznámější z nich je lev pustinný (*Panthera leo L.*), k největší lví rase patří lev kapský (*Panthera leo melanochaita* Smith). Lvu berberskému (*Panthera leo leo L.*) rostla hříva na hlavě, krku i na břiše a zástupcem nejmenší rasy je lev východoafrický (*Panthera leo somaliensis* Noack) atd.; srv. *Světlem zvířat I*, str. 265–270.

¹¹¹ Celá tato pasáž je převzata ze Solina, *Collect.* 27,18–20; srv. též Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,49–52, a André, pozn. 111 a 112.

¹¹² Isidor zde pravděpodobně směřuje různé prameny, k nimž náleží Solinus, *Collect.* 27,15, a Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,48. V řecké verzi *Physiologu*, 1, je lev spící s otevřenými očima přirovnáván ke Kristovu mrtvému tělu na kříži, jehož božství je bdělé. Lev zametající stopy tak, aby jej nemohl lovec vysledit, se chová stejně jako Kristus, duchovní lev, který zahladil stopy svého božství. Lví mláděta se rodí mrtvá a po třech dnech je jejich otec ožíví svým dechem, stejně jako byl Kristus vzkříšen z mrtvých. Srv. André, pozn. 117.

¹¹³ Pravděpodobně se jedná o text převzatý ze Servia, *In Verg. Aen.* XII,6: *Haec enim leonum natura est, ut nisi laesi irasci nequeant.* („Lvi mají v povaze, že nikoho nenapadnou, nejsou-li sami napadeni.“) Srv. André, pozn. 118.

¹¹⁴ Isidor se patrně opět inspiroval textem Solinovým, *Collect.* 27,15: „Je mnoho důkazů o jejich shovívavosti: šetří poražené, útočí spíše na samce než na samice a mláděta zabíjejí jen z velikého hladu. Dokáží být i milosrdní – svědčí o tom řada příkladů, protože mnozí z těch, kdo lvům zkrfžili cestu, se navrátili živí.“ Srv. André, pozn. 119. Téma *leo clemens* („šlechtný lev“) je *locus communis* řecké a římské literatury; srv. např. Ovidius, *Trist.* III,5,3: *corpora magnanimo satis est prostrasse leoni* („lvu stačí, když nepřítel položí na lopatky“); Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,48: *Leoni tantum ex feris clementia in supplices; prostratis parcit...* („Jediný lev mezi dravými zvířaty má slitování s prosebníky; šetří poražené...“)